

Ks. dr hab. Dariusz Lipiec, prof. KUL

Lublin, 12.06.2020 r.

Katedra Teologii Pastoralnej

Wydział Teologii

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

w Lublinie

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgra lic. Macieja Piotra Fladera pt. „Formacja chrześcijańska młodzieży w mediach społecznościowych. Studium teologicznopastoralne na podstawie badań maturzystów w archidiecezji przemyskiej”, napisanej w Katedrze Teologii Praktycznej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierunkiem ks. dra hab. Zbigniewa Zaremskiego, prof. UMK. Toruń 2020, ss. 378.

Postępujące procesy laicyzacyjne wywierają wieloraki wpływ na Kościół w Polsce i jego członków. Zauważalne są ich negatywne skutki, spośród których najczęściej wymienia się te najłatwiejsze do opisu statystycznego. Wskazuje się na zmniejszającą się liczbę wiernych uczestniczących w niedzielnych i świątecznych Mszach Świętych, modlących się czy przystępujących do sakramentów. Podkreśla się, że skutki laicyzacji dotyczą szczególnie młodzież, a jako dowód wskazuje się na coraz większą jej grupę rezygnującą z nauki religii w szkole, czy względnie mały odsetek młodych ludzi podejmujących praktyki religijne. Zwraca się ponadto uwagę, że skutki laicyzacji dotyczą zarówno życia duchowego, jak codziennego młodzieży polskiej; w coraz mniejszym stopniu religia wpływa na jej świadomość, moralność, wybory życiowe i zaangażowanie w życie społeczne.

Duszpasterze i pastorałiści poszukują sposobów przeciwstawiania się procesom laicyzacyjnym. Ich dążenia zmierzają zasadniczo w dwóch kierunkach: dostosowania dotychczasowych sposobów duszpasterzowania do nowych okoliczności i wyzwań oraz poszukiwania nowych form i metod działalności pastoralnej, które bardziej niż tradycyjne odpowiadają potrzebom współczesnej młodzieży. Do drugiej grupy należą media elektroniczne, dynamicznie rozwijające się, przez co znaczna część aktywności młodego pokolenia przenosi się do „wirtualnego świata”. Znaczącą rolę pośród nich odgrywają media społecznościowe, które młodym ludziom zastępują media tradycyjne, jak prasa, radio lub

telewizja, a także zastępują komunikację bezpośrednią. Dzięki nim mogą oni nie tylko zdobywać informacje o otaczającym świecie, ale także nawiązywać kontakty i budować relacje. Przez to media te zyskują funkcję wychowawczą, uzupełniając działalność instytucji publicznych i organizacji pozarządowych. Po media społecznościowe coraz częściej sięga także Kościół, świadom ich roli w życiu młodego pokolenia, dostrzegając możliwości ich oddziaływania formacyjnego. Korzystanie z mediów społecznościowych w duszpasterstwie jest zjawiskiem stosunkowo nowym, dlatego ich realne oddziaływanie jest przedmiotem zainteresowania zarówno odpowiedzialnych za duszpasterstwo w Polsce, jak i pastoralistów, podejmujących systematyczne badania nad tym zagadnieniem. W nurt prac teologiczno-pastoralnych nad rolą i znaczeniem mediów społecznościowych w formacji chrześcijańskiej młodzieży wpisuje się rozprawa doktorska ks. mgra lic. Macieja Piotra Fladera.

1. Problematyka i struktura rozprawy

Rozprawa ks. mgra lic. Macieja Piotra Fladera liczy 378 stron, w tym strona tytułowa, spis treści, wykaz skrótów, bibliografia zawierająca 36 stron, wykaz tabel, streszczenie w językach polskim i angielskim oraz cztery aneksy. W aneksach zostały umieszczone dane społeczno-demograficzne uczestników badań, tabele przedstawiające aktywność badanych w mediach społecznościowych, tabele, które nie zostały umieszczone w korpusie pracy oraz kwestionariusz ankiety. Na korpus rozprawy składa się wstęp, sześć rozdziałów i zakończenie. We wstępie rozprawy (s. 8-21) Autor uzasadnił wybór tematu, wskazał na jego aktualność i zasadność, scharakteryzował aktualny stan badań nad formacją chrześcijańską katolików świeckich, a zwłaszcza młodzieży w mediach społecznościowych, opisał bazę źródłową i cel naukowy rozprawy, przedstawił zastosowane metody badawcze i strukturę pracy.

Wskazany we wstępie problem naukowy rozprawy ks. M. Flader rozwiązał w sześciu rozdziałach. Rozdział pierwszy (s. 22-128) ma charakter teoretyczny. Przedstawia podstawy i uwarunkowania formacji chrześcijańskiej młodzieży w mediach społecznościowych. Zawarte w nim zostały podstawy teologiczne formacji chrześcijańskiej młodzieży i jej uwarunkowania społeczno-religijne. Omówione w nim zostały także media społecznościowe, będące miejscem formacji chrześcijańskiej młodzieży w archidiecezji przemyskiej.

Rozdziały od drugiego do piątego mają charakter empiryczny i powstały na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Autora rozprawy. W rozdziale drugim (s. 129-153) przedstawił on wymiar ludzki formacji chrześcijańskiej młodzieży. Omówił, w jaki sposób odbywa się kształtowanie osobowości użytkowników mediów społecznościowych, formowanie przekonań religijnych i postaw moralnych, a także jak odbywa się przygotowanie do budowania relacji międzyludzkich.

Rozdział trzeci (s. 154-177) został poświęcony wymiarowi duchowemu formacji chrześcijańskiej. Została w nim przedstawiona rola mediów społecznościowych we wprowadzaniu młodych ludzi w modlitwę osobistą i wspólnotową, formacja biblijna dokonująca się za pomocą tych mediów oraz formacja sakramentalno-liturgiczna.

W rozdziale czwartym (s. 178-199) Doktorant opisał formację intelektualną młodzieży w mediach społecznościowych. Przedstawił, w jaki sposób odbywa się kształtowanie światopoglądu chrześcijańskiego i pogłębianie treści wiary młodych ludzi. Wskazał także, jakie znaczenie mają media społecznościowe dla wprowadzenia młodzieży w życie i misję Kościoła.

Rozdział piąty (s. 200-226) przedstawia wymiar apostolski formacji chrześcijańskiej młodzieży. Została tam ukazana formacja do składania świadectwa wiary, a także przygotowanie do zaangażowania w konkretnych dziedzinach działalności apostolskiej. Doktorant omówił również przygotowania do podjęcia działalności charytatywnej, zaangażowania w inicjatywach ewangelizacyjnych i apostolstwa w mediach społecznościowych.

W rozdziale szóstym (s. 227-286) Autor zawarł wnioski i postulaty pastoralne, które wyprowadził na podstawie uzyskanych wyników badań własnych, zestawiając je ze współczesnym nauczaniem Kościoła dotyczącym formacji chrześcijańskiej laikatu. Swoją wywód rozpoczął od przedstawienia modelu zależności pomiędzy aktywnością młodzieży w mediach społecznościowych a jej formacją chrześcijańską. W następnej kolejności przedstawił wnioski i postulaty dotyczące poszczególnych jej wymiarów: ludzkiego, duchowego, intelektualnego i apostolskiego.

W zakończeniu rozprawy (s. 287-292) Doktorant dokonał podsumowania i oceny wyników analiz zawartych w treści pracy. Odniósł się do celów rozprawy zawartych we wstępie i wykazał ich realizację. Wskazał na trudności, jakie napotkał podczas badań, jak

również na potrzebę dalszej refleksji teologicznopastoralnej nad mediami społecznościowymi i ich rolą w procesie formacji ludzi młodych i całego laikatu. Zwrócił też uwagę na znaczenie metodologii badań i potrzebę doboru różnorodnych metod w badaniach nad uczestnictwem młodych ludzi w mediach społecznościowych.

2. Wartość merytoryczna rozprawy

Merytorycznym osiągnięciem ks. mgra lic. M. Fladera, będącym jednocześnie nowością rozprawy, jest całościowe i wieloaspektowe ukazanie problematyki formacji chrześcijańskiej młodzieży w archidiecezji przemyskiej za pomocą mediów społecznościowych. W swojej dysertacji Doktorant udziela odpowiedzi na dwa zasadnicze pytania: Jakie są przekonania i postawy religijne badanej młodzieży?, oraz: Jaki jest wpływ mediów społecznościowych na te przekonania i postawy? Z uzyskanych przez Autora wyników badań wynika, że w religijności badanych, a także w ich formacji religijnej, wysuwa się na czoło wymiar duchowy. Akcent, jaki kładzie się w duszpasterstwie na życie modlitewne i sakramentalne wierzących, znajduje odbicie w wynikach badań. Religijność badanych ma przede wszystkim charakter kultyczny. Uzyskane przez Doktoranta odpowiedzi badanych wskazują, że w formacji religijnej kładzie się także znaczny nacisk na jej wymiar intelektualny, zwłaszcza jeśli chodzi o pogłębianie treści wiary oraz kształtowanie światopoglądu chrześcijańskiego. Badani napotykają natomiast pewne trudności związane z wprowadzeniem w życie i misję wspólnoty kościelnej.

Doktorant wykazał, że badana młodzież zwraca uwagę formację chrześcijańską w wymiarze ludzkim. Jednak – jego zdaniem – zainteresowanie to wynika nie tylko z celowych wysiłków formacyjnych rodziców i duszpasterzy, lecz również z podejmowania problematyki kształtowania dojrzałej osobowości czy budowania relacji międzyludzkich przez inne podmioty i środowiska, takie jak: szkoła, grupy rówieśnicze czy media laickie. Wpływ tych środowisk jest widoczny zwłaszcza w dziedzinie kształtowania przekonań i postaw moralnych, które – jak zauważa Doktorant – bywają dość odległe od chrześcijańskich wzorców i zasad.

Podobnie, jak inne badania nad religijnością społeczeństwa polskiego, analizy ks. M. Fladera pokazują, że formacja intelektualna młodego pokolenia jest rzeczą trudną. W

kształtowaniu światopoglądu Kościół ma wielu rywali, którzy nierzadko skutecznie forsują laicki sposób pojmowania rzeczywistości oraz wpływają na selektywizm w akceptacji prawd wiary i zasad moralności chrześcijańskiej. Doktorant wskazał także, że formatorzy katoliccy stoją przed trudnym wyzwaniem przygotowania młodych wierzących do zaangażowania apostolskiego. Badania wykazały, że młodzież chętnie angażuje się w działalność charytatywną.

Interesujące są wnioski Autora dotyczące znaczenia mediów społecznościowych w procesie formacji chrześcijańskiej młodzieży. Zauważył on, że formacja ta nie jest procesem jednorodnym, ponieważ media społecznościowe nie stanowią spójnej całości, złożonej w jednolity system. Formacja w różnych jej wymiarach przebiega w odmienny sposób, uzyskując różnorakie efekty. W dużej mierze zależna jest ona od samych młodych ludzi, którzy w różnym stopniu korzystają z mediów.

Ważnym wnioskiem wyprowadzonym przez Doktoranta, zarówno dla duszpasterzy jak i pastoralistów, jest ten, który mówi, że czynnikiem różnicującym wpływ mediów na formację jest stosunek formowanych do wiary: bardziej podatni na ten wpływ są młodzi określający siebie inaczej niż wierzący, natomiast deklarujący się jako wierzący mniej ulegają wpływom mediów. Inaczej także wykorzystują media społecznościowe młodzi ludzie zaangażowani w zrzeszenia religijne, a inaczej nie należący do nich: młodzież zaangażowana częściej używa mediów jako narzędzia ewangelizacji, zaś nienależąca przede wszystkim jako środka własnej formacji. Doktorant wykazał ponadto, że media społecznościowe odgrywają znaczącą rolę w motywowaniu i angażowaniu młodego pokolenia w działalność charytatywną.

3. Ocena formalna rozprawy

W przygotowanie rozprawy ks. M. Flader włożył wiele wysiłku. Przeprowadził kwerendę naukową: zgromadził dokumenty Kościoła współczesnego dotyczące formacji katolików świeckich, obszerną literaturę z tego zakresu oraz dotyczącą mediów społecznościowych. Przede wszystkim jednak przeprowadził badania terenowe wśród młodzieży archidiecezji przemyskiej. Na ich użytek przygotował obszerną, dwuczęściową

ankietę. Wypełnione kwestionariusze ankiet zostały poddane obliczeniom statystycznym, a uzyskane wyniki przeanalizowano w świetle nauczania Kościoła.

W postępowaniu badawczym wykorzystano wiele metod z zakresu teologii pastoralnej oraz socjologii. Doktorant używał ich w sposób metodyczny nawiązując do paradygmatu trzech etapów analizy teologicznopastoralnej. Oryginalną nowością, wprowadzoną przez Doktoranta w analizie uzyskanych wyników, jest wyodrębnienie modelu zależności pomiędzy aktywnością w mediach społecznościowych a formacją chrześcijańską. Jest to zabieg bardziej charakterystyczny dla badań społecznych niż teologicznopastoralnych, w zamyśle Autora ułatwiający wyprowadzenie wniosków i postawienie postulatów pastoralnych. W praktyce przyczynił się on do precyzyjnego uchwycenia zależności pomiędzy korzystaniem z mediów społecznościowych a efektami formacji chrześcijańskiej w poszczególnych jej wymiarach.

Odwołanie się do paradygmatu trzech etapów analizy teologicznopastoralnej pozwoliło Doktorantowi na konsekwentną realizację głównego problemu badawczego, który postawił w formie pytania: „jaka jest rola i znaczenie mediów społecznościowych w procesie formacji chrześcijańskiej młodzieży?” (s. 16). Na wzór badań socjologicznych postawił również hipotezę badawczą: „media społecznościowe wpływają na formację chrześcijańską młodzieży” (s. 16). Postawiony problem rozwiązywał w całym wywodzie naukowym, składającym się na korpus rozprawy. Z punktu widzenia badań teologicznopastoralnych szczególnie cenny jest rozdział szósty, w którym Autor zawarł wnioski i postulaty pastoralne. Odnoszą się one do poszczególnych wymiarów formacji chrześcijańskiej młodzieży i stanowią cenne źródło wiedzy dla odpowiedzialnych za realizację duszpasterstwa.

W pracy naukowej duże znaczenie przywiązuje się do umiejętności syntezy. Recenzowana rozprawa jest świadectwem opanowania tej umiejętności przez Doktoranta, co potwierdza sposób zredagowania jej zakończenia (s. 258-292). Nie jest ono prostym zsumowaniem uzyskanych wyników analiz w poszczególnych rozdziałach, ale zawiera całościowe podsumowanie przeprowadzonego postępowania badawczego, a także jego krytyczną ocenę. Autor wskazał ponadto na dalsze kierunki badań nad formacją chrześcijańską ludzi młodych. Należy również zauważyć, że sporządził on podsumowania poszczególnych rozdziałów, co sprawiło, że są one kompletne pod względem struktury oraz ułatwiają lekturę całości pracy.

Rozprawa doktorska ks. M. Fladera została napisana jasnym i zwięzłym językiem. Autor posiadał umiejętność parafrazy, przez co uniknął nadużywania cudzysłówów. Tekst

został umiejętnie podzielony na akapity, dzięki czemu lektura jest łatwiejsza. Autor wykazał wiele troski o poprawność edytorską tekstu. Znajdujące się, stosunkowo nieliczne, niedociągnięcia warsztatowe dotyczą błędów literowych, interpunkcyjnych oraz – rzadko – stylistycznych.

Przypisy zostały sporządzone w systemie przecinkowym, który Autor stosuje poprawnie i konsekwentnie w całej rozprawie. W tym systemie przygotowana została także bibliografia. Nauczanie Kościoła i literatura zostały zestawione w sposób typowy dla prac z teologii pastoralnej. Warto zauważyć, że oprócz źródeł drukowanych Doktorant korzystał także z dzieł opublikowanych w formie cyfrowej, co koresponduje z tematem rozprawy.

Na korzyść Autora przemawiają zamieszczone streszczenia, zwłaszcza to w języku angielskim. Dzięki niemu praca jest dostępna również dla czytelników z zagranicy. Także aneksy wskazują na dojrzałość naukową Doktoranta. Odnosi się to szczególnie do tabel nieumieszczonych w korpusie pracy, które pełnią funkcję rozszerzania wiedzy dotyczącej realizowanego tematu. Świadczą one o umiejętności rozróżniania tego co istotne od tego co pełni rolę uzupełniającą.

4. Problemy do dyskusji na bronie publicznej

Ważna i aktualna problematyka formacji chrześcijańskiej młodzieży podjęta w rozprawie ks. M. Fladera skłania do dalszej dyskusji w celu rozwinięcia przynajmniej niektórych wątków. Dlatego proszę Doktoranta o ustosunkowanie się do następujących kwestii:

1. W ankiecie, w pytaniach zawierających „skalę do pomiaru stopnia formacji chrześcijańskiej” (s. 17) została przyjęta kolejność od „całkowicie się nie zgadzam” do „całkowicie się zgadzam”, czyli od stanowiska negatywnego do pozytywnego. Znalazło to konsekwentnie odzwierciedlenie w odpowiadających im tabelach. Czy po przeprowadzeniu badań uważa Doktorant, że lepiej jest ułożyć skalę od stanowiska pozytywnego do negatywnego, co wydaje się być bardziej intuicyjne?
2. Formułując wnioski i postulaty pastoralne Doktorant napisał: „Media społecznościowe mogą stać się dla Kościoła swego rodzaju amboną, z której naucza się prawd wiary. O

ile w mediach społecznościowych dostępny jest serwis informujący o ważnych sprawach Kościoła, nie ma serwisu, który nauczałby o prawdach wiary, prowadził do ich pogłębienia, a także prowadził do lepszego ich zrozumienia” (s. 270). W jaki sposób taki serwis – zdaniem Doktoranta – powinien funkcjonować: na Facebook’u, Instagramie, YouTube itp., czy w jakiś inny sposób?

5. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. M. Fladera wnosi znaczący wkład w rozwój refleksji teologicznopastoralnej dotyczącej podjętej problematyki. Autor wykazał się umiejętnością pracy naukowej w zakresie stawiania problemów badawczych, ich rozwiązywania poprzez krytyczną analizę źródeł zastanych, samodzielnego wytwarzania źródeł badawczych i zdolnością syntezy. Na podstawie przedstawionych uprzednio przesłanek wyprowadził uprawnione wnioski, wskazał na możliwości dalszego rozwoju procesu formacji chrześcijańskiej młodzieży za pomocą mediów społecznościowych, a także na perspektywę badań teologicznopastoralnych w tym zakresie. Dysertacja jest cenną pomocą dla duszpasterzy młodzieży i ich świeckich współpracowników oraz dla młodych ludzi, będących adresatami formacji religijnej. Jest ona interesująca lekturą dla pastoralistów i studentów teologii. Z tego powodu zachęcam Autora do jej opublikowania w całości, po uprzednim skorygowaniu błędów redakcyjnych. Recenzowana praca spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim w odpowiednich przepisach państwowych i kościelnych, dlatego stawiam wniosek do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dopuszczenie ks. mgr. lic. M. Fladera do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Stawiam również wniosek o wyróżnienie rozprawy.

ks. Dorota Lipiec